

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Pia Jerman

Spolna obeležnost emocij

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Pia Jerman

Mentorica: izr. prof. dr. Zdenka Šadl

Spolna obeleženost emocij

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Spolna obeleženost emocij

V sodobnem času se razlike med moškimi in ženskami v družbi kažejo kot stereotipna prepričanja o tem, kaj je primerno za moške in kaj za ženske, pri čemer pa so te razlike med spoloma označene kot naravne. Med te stereotipe spadajo tudi različna označevanja emocij, ki so razdeljena na maskuline in feminine emocije; tovrstna spolna obeleženost emocij pa je veljavna tudi v znanosti. Naravna determiniranost razlik v čustvovanju med spoloma dobi manjšo veljavo z analizo socializacije, kjer postane jasno, da se z različno socializacijo ustvarita dva spola, ki sta si v čustvovanju različna, saj se ženske spodbuja, da se odzivajo in obnašajo ženstveno, moške pa, da sledijo idealom hegemonске moškosti. Ob tem, ko družba spoloma predpiše primerne emocije, jima pripiše tudi spolne vloge, za katere bi naj zaradi svojih »naravnih« značilnosti, tudi specifične emocionalnosti, bila primerna. Učinki, ki jih imajo razlike v čustvovanju med spoloma, se v družbi pokažejo kot razlike v statusu in moči med moškimi in ženskami, saj značilne maskuline emocije spodbujajo dominanco in moč, feminine pa podrejenost in nemoč.

Ključne besede:

emocije, spolne vloge, pravila čustvovanja, spolni stereotipi.

Gender marked emotions

In contemporary times differences between men and women in society are visible as stereotypical opinions about what is appropriate for men and what for women, while these differences are marked as natural. These stereotypes also include different labelling of emotions, which are divided into masculine and feminine emotions, this kind of labelling of emotions is also valid in science. By analyzing socialization, natural determination of differences in emotionality are granted a lower validity, what becomes evident is that different socialization creates two genders, that differ in emotionality, because women are encouraged to act and react in a feminine manner, while men are encouraged to follow the ideals of hegemonic masculinity. When society prescribes appropriate emotions to genders, it also prescribes gender roles, for which they should be appropriate based on their »natural« features, emotionality among others. Affects, that differences in emotionality between genders have, are evident in the society as differences between status and power between men and women, because typical masculine emotions encourage dominance and power, while feminine encourage subjection and powerlessness.

Key words:

emotions, gender roles, feeling rules, gender stereotypes.

KAZALO

1 UVOD	5
2 DRUŽBENI/BIOLOŠKI SPOL IN POSLEDICE »NARAVNE« DETERMINIRANOSTI ZA DELITEV DELA V DRUŽBI.....	5
3 RAZUMEVANJE SPOLA IN SPOLNIH VLOG SKOZI RAZLIKE V ČUSTVOVANJU	7
4 VPLIV KULTURE IN DRUŽBE NA EMOCIJE.....	10
5 STEREOTIPI O MOŠKIH IN ŽENSKAH	12
6 ISKANJE BIOLOŠKIH TEMELJEV RAZLIK V ČUSTVOVANJU MED MOŠKIMI IN ŽENSKAMI	14
7 SPOLNO SPECIFIČNA SOCIALIZACIJA IN EMOCIJE	15
8 PRAVILA ČUSTVOVANJA.....	17
9 EMOCIJE IN RAZLIKA V OBČUTJU MOČI MED SPOLOMA	18
10 SKLEP.....	20
11 LITERATURA.....	21

1 UVOD

V svoji diplomski nalogi obravnavam razlike v čustvovanju med moškimi in ženskami, pri čemer sem se usmerila ne le na ugotavljanje samega obstoja teh razlik, temveč me je predvsem zanimalo, kaj te razlike - v kolikor obstajajo - pojasnjujejo, zato sem se osredinila na ugotavljanje razlogov in dejavnikov, ki jih povzročajo in ohranjajo. Pišem o razlikah v emocijah, pri čemer pojma emocije in čustva obravnavam kot sinonima. Diplomsko delo temelji na predpostavki, da so spolne razlike predvsem posledica različne socializacije, da so družbeno priučene in da se učenjeemocij prične že zelo zgodaj. Druga temeljna predpostavka je, da se povezave med spolom inemocijami v družbi izražajo kot razlike v statusu in moči med ženskami in moškimi. Te razlike postanejo jasne skozi analizo stereotipnih predstav o spolnih razlikah v emocionalnosti, ki jih problematiziram z zanikanjem biološke razlage (naturalizacije) teh razlik, saj prav ta vidik, ki kot razlog za neenakost med spoloma navaja naravo, omogoča ohranjanje hierarhičnih razlik med spoloma. Moje raziskovalno vprašanje je, kakšen je vpliv družbe in kulture na oblikovanje družbenega spola in družbeno zaželeno emocionalne konstitucije in vedenja spolov. Cilj mojega diplomskega dela je pokazati na tista stereotipna prepričanja, ki določajo, kaj je »pravilno« čustvovanje glede na spol, predvsem prepričanje, da so ženske bolj emocionalne od moških, ter predstavitev spolnih razlik v čustvovanju kot družbeno in kulturno določenih ter vpetih v ustvarjanje družbenega spola. Izbrano tematiko sem preučila s študijem znanstvene literature oziroma z opiranjem na ugotovitve znanstvenih raziskav, ki so relevantne glede na tematiko mojega diplomskega dela.

2 DRUŽBENI/BIOLOŠKI SPOL IN POSLEDICE »NARAVNE« DETERMINIRANOSTI ZA DELITEV DELA V DRUŽBI

Če želimo razumeti, kako so razlike med moškim in ženskim spolom družbeno ustvarjene, moramo najprej pojasniti, kaj spol sploh je. Pomembno je tudi izpostaviti, da je spol kulturno variabilen, saj je v različnih družbah moč najti različne organizacije razmerij med spoloma. V sociologiji spol na splošno razlikujemo med biološkim spolom (sex) in družbenim spolom (gender). Biološki spol zajema vse anatomske razlike med spoloma in se nanaša na notranje in zunanje biološke značilnosti. Tradicionalno razumevanje spola predpostavlja zgolj dve

možnosti: ženski in moški spol. To binarno razumevanje spola je v novejših študijah spola preseženo, saj se spol dojema kot kontinuum, s pisano kopico variacij. Družbeni spol po drugi strani predstavlja vse značilnosti posameznika, psihološke (tudi emocionalne), sem spadajo vedenje, vrednote, seksualna usmerjenost, tudi spolna identiteta, ki so kulturno determinirane; družbeni spol označuje razliko med moškostjo in ženskostjo v družbi (Švab 2002, 203). Razlaga razlike med biološko in družbeno determiniranostjo je pomembna za razumevanje družbenih spolnih vlog, saj naj bi razlogi za specifično delitev dela med spoloma v družbi izvirali iz biologije, namreč iz telesnih značilnostih, ki so drugačne pri moških kot pri ženskah. Moški so načeloma telesno večji in močnejši ter zato bolj primerni za delo, kjer je potrebna telesna moč, medtem ko so ženske zaradi svojega telesa determinirane za materinstvo, veliko časa namenijo nosečnosti, dojenju ter skrbi za otroke. V postindustrijskih družbah sicer telesne značilnosti moških ne igrajo več tako pomembne vloge kot v tradicionalnih družbah, kakor tudi ne reprodukcijske aktivnosti žensk (za postindustrijske družbe je značilna tudi nižja rodnost). Celostno gledano fiziološke razlike med spoloma skupaj z družbenim pogojevanjem vplivajo na delitev dela in na spolne vloge, saj se predpostavlja, da posamezni spol določene naloge opravi bolje kot drugi. Karakterizacija aktivnosti, ki jih določen spol opravlja, determinirajo njegovo pozicijo v družbeni strukturi, saj nekatere naloge veljajo za bolj prestižne od drugih; ko so družbe postale kompleksnejše, so se moški specializirali za aktivnosti, ki označujejo višji status, moč, ter bogastvo (Eagly in Wood 1999, 412–413). Delitev na vloge, ki jih ima posamezen spol, je tudi implicitno povezana z emocionalnim doživljanjem posameznega spola. Teorija socialnih vlog namreč predpostavlja, da ima vsaka kultura specifično delitev dela po spolu in ideologijo spolnih vlog, ki sta pomembni determinanti za prepoznavanje maskulinnosti in femininnosti, ti pa določata emocionalne izkušnje in njihovo izraznost. Tradicionalno gledano ženska doživlja obdobje nosečnosti in dojenja, zato ostaja v domačem okolju, moški medtem materialno vzdržuje oziroma preskrbuje družino, zato preživi več časa zunaj doma. V industrializiranih državah je stopnja participacije žensk na trgu dela večja kot v predmodernih družbah, kar pomeni, da sta tudi spolni vloge manj rigidno določeni. Iz teorije socialnih vlog sledi, da bolj kot je kultura tradicionalna, večja je razlika v emocionalnih odzivih med spoloma in obratno; manj tradicionalna kultura ustvarja manjše razlike v emocionalnem doživljanju med spoloma (Fischer 2000, 74–75). Medtem ko družba spoloma pripiše družbene spolne vloge, tem vlogam pripiše tudi primerno čustvovanje (npr. za vzgojiteljice v vrtcu so bolj primerne ženske, ki so bolj nežne) oziroma izhaja iz tega, da je čustvovanje spolno zaznamovano in

določenemu spolu zato pripadajo vloge, ki jih lahko opravi bolje kot drug spol, ki čustvuje drugače.

3 RAZUMEVANJE SPOLA IN SPOLNIH VLOG SKOZI RAZLIKE V ČUSTVOVANJU

Družboslovne študije spola pojasnjujejo družbeni spol s preučevanjem delovanj in različnih izražanj žensk in moških. Spol ni nekaj, kar posameznik_ica ima, ampak nekaj, kar počne. Spolna identiteta je nenehno podvržena dinamičnemu pogajanju skozi označevalce moškosti in ženstvenosti. Na nek način določen spol ves čas izvajamo, izražamo, razglušamo oziroma kot igralci prevzamemo vlogo, ki nam jo družba in kultura predpisujeta. Večino časa to vlogo igramo nezavedno, čeprav se lahko v določenih situacijah tudi jasneje zavedamo zahtev, ki jih moramo uresničiti v prizadevanju za primerno spolno samo-prezentacijo, kot na primer, ko nas (v primarni socializaciji) opomnijo da »fantki ne jočejo« in da so »prijazne«. V tej povezavi se pokaže, da so emocije primarnega in osrednjega pomena za prezentacijo oziroma izvajanje družbenega spola. Spol ni nikoli končan produkt, saj smo kot izvajalci spola stalno podvrženi temu procesu oziroma ranljivi za ocene drugih o tem, ali smo »pravi« moški, oziroma dovolj ženstvene, kar nenehno izziva naš občutek sebstva. S socializacijo pridobimo prepričanja o emocijah, ki nas vodijo z navodili, kaj pomeni biti oseba določenega spola, namreč izražati emocije in emocionalne vrednote pomeni izražati posameznikovo avtentično moškost ali ženskost oziroma izražati moški ali ženski spol. Kulturne prezentacije moškosti in ženskosti ustvarjajo prepričanja o emocijah, ki so temelj za izvajanje spolno obeleženih emocionalnih vrednot ter spolno obeleženih emocij v vedenju (Shields in drugi 2006, 67). Iz te perspektive je družbeni spol obravnavan ne samo kot produkt socializacije (torej družbeno konstruiran in ne preprosto zapisan v genih), ampak kot dinamičen projekt sebstva, nekaj, kar je konstantno v ustvarjanju kot del vsakdanjega življenja in različnih družbenih situacij, v katerih se nahajamo. Ne gre samo za to, da posameznik sprejme moško ali žensko spolno vlogo, ki jo v (nadaljnem) po/teku celotnega življenja zgolj izvaja, ampak za projekt, v katerem konstantno izraža moškost ali ženstvenost na različne načine. Družbeni spol »igramo« skozi različne tehnike sebstva in telesne govorice, kar na najbolj očitni ravni vključuje naše oblačenje in pričesko, način kako hodimo, govorimo, se premikamo in dekoriramo svoja telesa. Performativne prakse spolno zaznamovanega sebstva vključujejo tudi načine, na katere doživljamo in izražamo lastne emocije. V Zahodnih družbah so bili koncepti emocionalnega sebstva spolno zaznamovani že od antike dalje. Eden izmed pomembnejših mehanizmov, ki ohranja strukturo spolno

obeleženi emociji je ideal samokontrole, ki je vzniknil v pozni moderni. Obvladovanje telesa in sebstva in tudi sposobnost obvladovanja drugih je splošno sprejet ideal, h kateremu naj bi posamezniki težili. Moški naj bi ga dosegli bolj verjetno kot ženske. Ta razlika izhaja iz »naravno« določenih pomenov, ki se zaradi razlik v fiziologiji pripisujejo ženskim telesom v nasprotju z moškimi telesi, po tej biološko determinirani analogiji naj bi obstajale tudi razlike v čustvovanju med spoloma. Tako spolno razlikovanje na področju emocionalnosti predstavlja binarno opozicijo med »emocionalno žensko« in »neemocionalnim moškim«, ki so jo vključevali in razširjali številni najvidnejši zahodni misleci (Lupton 1998, 105–109). Dualistično naravnana zahodna misel je s kultom razuma nadaljevala v razsvetljenstvu in z Descartesovim racionalizmom poudarjala ločnice med duhom in umom ter razumom in čustvi (Šadl 1993, 635). Binarni sistem opozicije, ki povezuje nadrejeni razum z moškostjo in podrejene emocije z ženstvenostjo, korenini v samih začetkih zahodnega mišljenja oziroma filozofije. V tej binarnosti so ženske v povezavi z emocijami pogosto prikazane na negativen način. Že od začetkov filozofije je ženska bila predstavljena kot manj razumna in kot nekaj, kar je povezano s skrivnostnimi silami. V antiki je veljalo prepričanje, da če želimo doseči razum, moramo ženstvenost ter neskladja, povezana z ženstvenostjo opustiti, to pa je pomenilo zatiranje obnašanja, ki je veljalo za ženstveno pri moških (npr. ranljivost, labilnost...). Pitagorejska filozofija je moškost povezala z redom, preciznostjo, ženstvenost pa z vsem nasprotnim; neredom, pomanjkanjem meja, neodločenostjo. Podoben trend se je nadaljeval tudi z industrializacijo Zahodnih družb, ko je bila, vsled moderne ločitve doma in plačanega dela, povezava med emocionalnostjo in ženskostjo ter med racionalnostjo in moškostjo postavljena še bolj izrazito. Ženskam je moderna industrijska družba tako dodelila novo primarno nalogo: da v okviru strogih meja doma skrbijo za soproge (kot edine nosilce poklica in primarne prehranjevalce družine), otroke in druge člane_ice družine. Zato so emocije spolno zaznamovane tudi v razliki, ki je rutinsko narisana med privatno in javno sfero. Sfera plačanega dela je konstruirana in organizirana kot nasprotna zasebni sferi (emocij), domu, kjer je odprto emocionalno izražanje primernejše oziroma celo potrebno za dobrobit posameznika in njegovo funkcioniranje v javni instrumentalni sferi (soprog kot mezdni delavec lahko doma ob ženi sproščeno izraža svoja čustva ter s tem zadovolji svojo človeško potrebo po pristnem izražanju emocij, kar ob zatiranju le-teh na delovnem mestu ustvari potrebno ravnovesje za njegovo psihično zdravje). Dominantne predstave so dom in družino izrisovale kot sfero, kjer imajo glavno odgovornost ženske in v tej povezavi tudi določeno moč, saj so ženske bile predstavljene kot potrebne za emocionalno skrb družine in spoštovane zaradi opravljanja te naloge. Razširjeno mnenje v moderni je (bilo), da je vloga

žensk ohranjanje emocionalnega ravnovesja za partnerja in otroke. Povezava ženstvenosti z zasebno sfero je imela pomembne posledice za ženske na več področjih življenja, vključno s področjem plačane zaposlitve. Profesionalno in birokratsko okolje dela v javni sferi je kulturno povezano z moškostjo, racionalnostjo in samokontrolo, ki izključuje oziroma minimizira emocionalnost, ki je videna kot ogrožajoča za učinkovito produkcijo in vodenje. Birokracija deluje po načelih racionalnosti in reda, v nasprotju s tistim, kar naj bi bilo stanje brez reda – emocionalnost; svojo avtoriteto gradi na tehničnih kompetencah, in ne na emocionalnih vezeh (Lupton 1998, 108–109). Ob domnevah, da so ženske bolj primerne za privatno sfero, moški pa za javno, se pojavi vprašanje, ali so razlike v čustvovanju med spoloma resnične ali gre za stereotipe. Večina raziskav o razlikah v čustvovanju med spoloma je bilo narejenih v Zahodnih državah (Scherer 1988; Scherer in Wallbott 1994). Iz teh raziskav izhaja ugotovitev, da se ženske odzivajo bolj čustveno kot moški. Natančneje, ženske naj bi bolj izražale čustva, kot so empatija, veselje, navdušenost, ter nemoč, ranljivost, strah in žalost. Moški pa teh čustev ne izražajo v tolikšni meri, saj ta predstavljajo grožnjo Zahodnim konceptom moškosti - moški bi deloval kot šibak, nemočen in brez kontrole. Moškim so dovoljena zgolj »moška čustva«, ki sovpadajo z moško vlogo v Zahodnih kulturah, saj pomagajo potrditi ali okrepiti njihovo družbeno moč in družbeni status. Razlike v čustvovanju glede na spol kažejo tudi, da ženske izkazujejo svoja občutja bolj sproščeno in si dovolijo močnejše izraziti svoje emocije (Fischer 2000, 72). Pojavi se novo vprašanje, ali se enake spolne razlike v čustvovanju kažejo tudi v drugih kulturah. Šele ta odgovor bi lahko podal jasnejšo sliko, ki bi pokazala, ali gre pri razlikah v čustvovanju za naravno ali kulturno determiniranost. Obravnavane raziskave ne kažejo drugega kot to, da razlike obstajajo, ne pojasnjujejo pa njihovih izvorov. Če predpostavimo, da so razlike kulturno, »umetno« proizvedene, nas v naslednjem koraku zanima, kakšno korist in predvsem kdo ima korist od tega, da so ženske obravnavane - na podlagi njihove biologije - kot manj kompetentne v javni sferi družbe. Ob tem seveda ne gre za biološko determiniranost, ampak za namensko socializacijo v dva spola, kjer se enemu od spolov privzgoji lastnosti, potrebne za dominacijo in delovanje v javni sferi, drugemu pa lastnosti, potrebne za podrejenost in delovanje zasebne sfere. V nadaljevanju bom analizirala družbene mehanizme, ki obvladujejo to hierarhično strukturo skozi določanje emocij, saj emocije delujejo kot programi za uspešno funkcioniranje sodobnega patriarhata.

4 VPLIV KULTURE IN DRUŽBE NA EMOCIJE

Pri razumevanju in definiranju emocij je pomemben element kultura, saj so emocije pomembno povezane z emocionalno kulturo v dani družbi. Večina naših emocionalnih izkustev je kulturno oblikovanih, emocij in njihovega primernega izražanja se učimo tako v primarni kot sekundarni socializaciji; zlasti s slednjo pridobimo emocionalno kompetentnost, ki nam omogoči, da upravljamo s svojimi emocijami in se tako prilagajamo pričakovanjem družbe. Kultura je temeljna tudi za naše razumevanje tega, kaj emocije sploh so. Biološke emocije v smislu telesnih občutkov in odzivov bi lahko označili za bolj psihološki koncept, medtem ko »socializirani občutki« kažejo na vlogo kulture. Samo telesni občutek, dražljaj ni zadosten za razumevanje tega, katero emocijo oseba doživlja. Za to potrebujemo kulturne definicije, ki pojasnijo, kako so psihološke spremembe označene. Kulturne definicije na primer določijo, ali gre pri hitrem bitju srca za pozitivno vznemirjenje ali za strah v določeni situaciji. Ekspresivne geste, s katerimi izražamo emocije, sestavljajo obrazni izrazi, telesne mimike in instrumentalna dejanja. Tudi te ekspresivne geste imajo lahko več pomenov in variirajo od kulture do kulture. Prav zaradi te dvoumnosti pri izražanju emocij smo ljudje primorani razmišljati o njih, kar vključuje kognitivno refleksijo. Kognitivna refleksija črpa pomene v kavzalnih domnevah, družbenih konsenzih in kulturnih scenarijih, s čimer posameznik_ica doseže emocionalno identifikacijo. Vse to so elementi emocionalne kulture določene družbe, ki jih posameznik_ica usvoji s socializacijo in jih aplicira na svoje emocionalne izkušnje. Človek je v družbi primoran upravljati z emocijami. Kultura je torej pomembna za razumevanje emocionalnih izkušenj in njihove povezave s sebstvom posameznika_ice (Peterson 2006, 114–116). Katere omejitve postavlja kultura in kako posameznik deluje glede na te omejitve, proučuje simbolni interakcionizem. Na področju proučevanja emocij se v tej povezavi postavi vprašanje, kako posameznik uskladi svoja občutja s tem, kar se od njega pričakuje. Naše zavedanje o tem, kaj bi v določeni situaciji bil primeren odziv, odražajo tako imenovana pravila čustvovanja - kulturne norme, ki določajo, kaj bi v določeni situaciji morali občutiti. Dejstvo, da smo ljudje sposobni upravljati s svojimi emocijami, kaže na to, da emocije niso zgolj naravni impulzi, ampak so oblikovane s kulturnimi pravili čustvovanja ter z našo sposobnostjo odzivanja ter reflektiranja o lastnih občutjih. Glavno zanimanje interakcionistov je prav »delo z emocijami«. Emocije v njihovi perspektivi niso ločene od družbenega, saj nam skozi telesne občutke signalizirajo našo vpletenost v kulturo in interakcijo z drugimi (na primer, ko prestopimo meje družbenih

pričakovanj ali ko so ta pričakovanja nepravilna). Naše emocije nam pomagajo da se umestimo v stratificiranem svetu in se ocenimo, kdo smo glede na druge. To pozicijo lahko z urejanjem emocij tudi spremenimo. Simbolni interakcionizem raziskuje pomen emocij s pomočjo konceptov socialne organizacije, ustvarjanja pomenov in družbene kontrole. Emocije označuje kot sredstvo za komunikacijo naših identitetnih zahtev. Družbene ureditve odražajo in reproducirajo neenakosti, saj črpajo pomene iz ideologij, ki opravičujejo prednosti privilegiranih ter prikrajšanost deprivilegiranih skupin. Pri ohranjanju teh pomenov, ideologij in prikrajšanosti imajo zelo pomembno vlogo prav emocije. Določene emocionalne prakse, na primer moško naučeno potlačevanje žalosti in empatije, krepijo hegemonsko moškost v družbi. Te prakse postanejo emocionalni kapital, ki ga moški uporabljajo za upravičevanje lastne avtoritete. Moški na višjih pozicijah delujejo racionalno pri sprejemanju odločitev, pri tem potlačijo emocije, ki bi jih lahko ovirale. Zato naj bi bili vredni zaupanja. Interakcionisti torej raziskujejo, na kakšne načine se emocije v družbi uporabljajo za ohranjanje sistema, v katerem so določene skupine nadrejene, druge pa podrejene. Pri tem je pomemben razmislek tudi o tem, v kolikšni meri se podrejene skupine zavedajo svoje podrejenosti. Namreč, v patriarhalnem sistemu je ženska, ki z emocionalnim delom skrbi za družino, podrejena moškemu, sama pa ob svojem uspešnem delu občuti zadovoljstvo; patriarhalni sistem je celo označen za edinega, kjer podrejeni ljubi svojega zatiralca. V perspektivi simboličnih interakcionistov je zato za realno sliko družbe smiselno analizirati emocije dominantnih in podrejenih subjektov v družbi (Fields in drugi 2006, 155–171). V družbenih interakcijah se z izražanjem emocij namreč po/kaže družbena moč in status posameznika. Izražene emocije dajejo informacije o posameznikovi poziciji v družbi. Na primer: oseba, ki izraža jezo, sporoča svoje občutenje kršenja neke pravice, po drugi strani pa žalost ponazarja občutje nemoči in resigniranosti. Izražanje jeze je povezano z Zahodnim razumevanjem moškosti, saj je moškim v večji meri dovoljeno izražanje jeze, morda tudi zato, ker imajo, splošno gledano, moški kot skupina večji občutek, da jim v življenju določene stvari pripadajo. Od tu izvira tudi jeza v primeru, ko se jim krati pravica do teh stvari. Jeza je torej izraz (višjega) statusa. Jasno postane, da moč, status in spol ustvarjajo pričakovanja o obnašanju posameznika, kar vključuje tudi izražanje emocij, pri čemer se ženske in moški vedejo različno. Ženske se več smehljajo, s čimer izkazujejo prijaznost, odprtost... Razlike v izraznosti moških in žensk v družbenih interakcijah so enake razlikam med ljudmi z višjim in nižjim družbenim statusom (tudi podrejeni so prijazni do svojih nadrejenih) (Shields in drugi 2006, 71–73).

5 STEREOTIPI O MOŠKIH IN ŽENSKAH

Prepričanja o razlikah med spoloma so utemeljena na prepričanjih o emocionalni naravi posameznega spola, še posebej na prepričanjih o tem, da emocionalnost zaznamuje ženski spol in da je ženstvenost nasprotje moškosti. Da definicije spola vključujejo emocije, dokazujejo tudi meritve v psihologiji, ki se uporabljajo za merjenje ženstvenosti in moškosti kot psiholoških atributov posameznika (Shields in drugi 2006, 63–64). Prva izmed takih psiholoških meritev je bila lestvica maskulinnosti in femininnosti kot dveh koncev enodimenzionalnega kontinuuma iz leta 1936, avtorjev Termana in Milesa. Pripravila sta test, imenovan Attitude-Interest Analysis Test za merjenje maskulinnih in femininnih značilnosti pri ljudeh. Lestvica se je izkazala za nezanesljivo, visokih rezultatov niso dosegali odrasli, ampak otroci. Kljub temu sta avtorja na podlagi empirično dokazanih femininnih in maskulinnih lastnosti pri dečkih in deklicah potrdila zanesljivost testa. Terman je v svoji knjigi *Sex and Personality* iz leta 1936 opisal značilnosti, v katerih se ženska razlikuje od moškega, kjer je tipično žensko označil kot drugačno od moškega v njenem bogatem emocionalnem doživljanju, ki determinira njeno obnašanje. Ženska v večji meri kot moški doživlja nežne emocije: simpatijo, pomilovanje, materinsko ljubezen, naklonjena je negi in zaščiti šibkih. V primerjavi z moškim je plašnejša, lažje jo prevzame strah. V seksualnosti je manj promiskuitetna, njeni seksualni občutki niso vezani na njeno telo. Je šibkejša in pripravljena na podrejenost. Njeni občutki so kompleksnejši kot občutki moškega. Tipične ženske lastnosti je Terman, razen v nekaj izjemah, definiriral na podlagi razlik v čustvovanju. Opisa tipičnega moškega ni podal, saj je moški standard, ženska pa tisto, kar moški ni. V 70 letih prejšnjega stoletja je postal popularen alternativni pogled na domneve o nasprotnem značaju maskulinnosti in femininnosti na bipolarnem kontinuumu. Maskulinnosti in femininnosti se ni več označevalo kot značilnosti moškega in ženskega spola, ampak kot dimenziji, ki sta neodvisni od spola, pri čemer je lahko tako maskulinnost kot femininnost izražena na svojem bipolarnem kontinuumu (določen posameznik_ica ima lahko visoke ali nizke maskuline značilnosti ter visoke ali nizke femininne značilnosti). Pojavil se je novi ideal psihološkega zdravja: stabilen posameznik ima izražene tako maskuline kot tudi femininne značilnosti. Psihološko zdrav posameznik_ica naj bi bil androgen, njegove femininne in maskuline značilnosti naj bi bile v ravnovesju. Termanov bipolarni in androgeni model se v vsebini ne razlikujeta; v starem modelu so emocionalne značilnosti bile diskriminirane glede na maskulini in feminini pol, v novem androgenem modelu pa emocionalne značilnosti definirajo ločeni dimenziji femininnosti in maskulinnosti. Test se z leti torej ni spremenil v vsebini, ampak le v

interpretaciji rezultatov. Določene značilnosti so bile še vedno rigidno označene kot feminine ali maskuline (Shields 2002, 50–52). Spolni stereotipi so se torej utrdili kot znanstveni konstrukti, kar ima tudi v sodobnem času močan vpliv na to, da stereotipi o spolno zaznamovanih emocijah ustvarjajo predstave o primernosti in legitimnosti ter idejah o tem, kdo (kateri spol) je upravičen do katerih emocij. Emocionalni stereotipi odražajo idejo o povezavi med spolom in emocijami, ki jih predstavljajo heteroseksualne spolne razlike belcev v Zahodnih družbah. Povezava med emocionalnostjo in ženstvenostjo služi ohranjanju in reprodukciji družbene neenakosti. Osrednja tema pri analizi spola je družbena moč - študije moči in statusa so najpomembnejše za razumevanje emocij v vsakdanjem življenju, predvsem za razumevanje sodb o njihovi legitimnosti, avtentičnosti in primernosti. Pri samih stereotipih gre za to, da delujejo kot splošna kulturna prepričanja, ki izražajo statusna razmerja med družbenimi skupinami. Posamezniki, ne glede na to, ali pripadajo privilegirani ali nepriviligirani skupini, ta prepričanja in njihovo legitimnost ohranjajo. Stereotipi o emocijah, povezanih s spolom, ustvarjajo hierarhijo med spoloma, ljudje se namreč ravnamo po hierarhični organiziranosti pomenov in glede na stereotipna prepričanja prilagajamo svoje obnašanje in interpretiramo obnašanje drugih. Prepričanja o emocijah so temeljna v spolnih stereotipih o generičnem moškem in ženski. Pri stereotipih o ženskah je emocionalnost označena tako za dobro (toplina, skrb) kot za slabo (preveč emocionalno), zato spol nosi statusna prepričanja o emocijah. V družbi se emocije pokažejo kot dejavnik, ki reproducira spolno hierarhijo. V raziskavah (Fabes in Martin 1991; Brody 1997) oba spola izjavljata, da ženske pogosteje izražajo žalost v povezavi z jezo kot moški, moški pa jezo v povezavi s ponosom pogosteje kot ženske. Iz tega lahko sklepamo na povezavo med maskuliniteto in izražanjem moči, saj spolni stereotipi temeljijo na prepričanju, da moški izražajo emocije moči, ženske pa emocije nemoči. Emocije nemoči so tiste, ki jih povezujemo z ranljivostjo in pozicijami nizke moči, medtem ko emocije moči izražajo dominanco ter pozicije visoke moči. Emocije so razumljene kot izraz nemoči tudi, ko niso pod nadzorom, torej izven ustaljenih družbenih pravil, ki zapovedujejo, kako se moramo v določenih situacijah obnašati. Ne glede na to, ali okolica reagira negativno na izražanje emocij, ki niso v skladu s spolnimi stereotipi, imajo potencialne reakcije vpliv na posameznike, saj bi jih lahko bili deležni, zato se raje odločijo izražati v skladu z emocionalnimi stereotipi (Shields in drugi 2006, 64–70). Pomemben stereotip, ki zadeva moške in ženske, je tudi ideja o metaforični povezavi med žensko emocionalno labilnostjo in njihovimi telesi. Ženske so celostno povezovali s telesom, medtem ko so moške prikazovali kot manj »obremenjene« s telesom in bolj usmerjene k umu. Moški naj bi imeli močnejšo mentalno, intelektualno moč, da ohranijo kontrolo nad sabo in se

ne »predajo« emocijam, kot se to zgodi nemočnim ženskam, ki te moči nimajo. Binarna opozicija, ki pozicionira ženske k telesu in moške k umu, predstavlja pogled na ženstvenost, ki vključuje negativne pomene, povezane s telesom. Skozi zgodovino je telo predstavljalo negativnost in ker je bila ženska izenačena s telesom, je tudi sama predstavljala negativnost: odklon od znanja, zapeljevanje, ki vodi stran od boga, k seksualnim željam, nasilje in agresijo, nezmožnost ohranjati voljo, celo smrt. Tudi Platon je povezal moškost z obliko znanja, ki jo lahko doseže človeški um, ženstvenost pa z materijo, ki je brez znanja, zato jo je treba preseči v iskanju racionalnega znanja. Telo je Platon dojemal kot moteče za racionalno misel. Aristotel je žensko označil kot sočutnejšo od moškega ter bolj nagnjeno k joku, pa tudi kot ljubosumnejšo ter kot nezmožno ohranjati upanje, ki ga premore moški v svoji odločnosti. Tomaž Akvinski, filozof, ki je združeval grško miselnost s krščansko, je ženske portretiral kot inferiorne v sposobnosti razmišljanja, nestabilne, lahko vodljive in prehitro pripravljene slediti svojim strastem (Lupton 1998, 108–109). Stereotipi koreninijo v Zahodni intelektualni tradiciji, pri čemer ne ostajajo le del kulture, temveč tudi znanstvenih diskurzov.

6 ISKANJE BIOLOŠKIH TEMELJEV RAZLIK V ČUSTVOVANJU MED MOŠKIMI IN ŽENSKAMI

Dejstvo, da smo ljudje sposobni upravljati z lastnimi emocijami, kaže na to, da emocije niso naravni impulzi. Nasprotno, oblikuje jih kultura (s pravili čustvovanja) in naša človeška sposobnost odzivanja ter razumevanja lastnih občutij (Fields in drugi 2006, 156). Biološke ali esencialistične razlage razlik med spoloma so velikokrat sprejete kot znanstvena dejstva in delujejo kot argumenti z večjo težo kot pa razlage, ki izhajajo iz družbenih ved. Neizpodbitno dejstvo je, da reproduktivne strukture in funkcije vplivajo na naše izkušanje spola, zato je primerno vprašanje tega področja, koliko biologija resnično vpliva na razlike v emocionalnem izražanju med spoloma. Ti vplivi so ženskam večkrat pripisani kot moškim, v smislu povezave reproduktivnih hormonov in menstruacije na žensko delovanje in obnašanje (Kremer in Trew 1998, 55). Hormonske razlike med spoloma ne vplivajo samo na vizualne spolne karakteristike (npr. razvoj dojke pri ženskah, rast brade pri moških), ampak tudi na prepričanje, da določajo osebnost in razlike v obnašanju med spoloma. Reprodukativni hormoni so fiziološka osnova za menstruacijski cikel pri ženskah: z estrogenom pride do ovulacije, kasneje v procesu se izloči tudi progesteron in če ne pride do oploditve jajčeca, nastopi menstruacija. Tako pride do izkušnje cikličnega hormonskega kroženja, kar pomeni, da se nivo hormonov v telesu spreminja iz minute v minuto. Kroženje hormonov se dogaja

tudi pri moških, seveda v drugačnih okoliščinah in z drugimi hormoni. Pri moških imamo ciklično kroženje testosterona, njegov nivo se spreminja, značilno je, da s časom upada in ni toliko predvidljiv kot estrogen pri ženskah. Študije so pokazale, da so variacije v androgenih hormonih pri moških povezane z agresivnim obnašanjem. Čeprav so androgeni hormoni v večji meri prisotni pri moških in estrogeni hormoni pri ženskah, ne bi bilo prav, da jih ločimo na »ženske« hormone in »moške« hormone, saj so oboji prisotni pri obeh spolih (Kremer in Trew 1998, 58–60). Stereotipno so androgeni, »moški« hormoni povezani z agresijo, dokaze za povezavo med hormoni in tovrstnim obnašanjem najdemo v študijah živali, zato jih ne moremo posplošiti za ljudi, saj ima človek poleg biologije še kulturo, ki je živali naj ne bi imele, in le-ta igra precejšnjo vlogo v razvoju človekove osebnosti. Ob tem bi bilo relevantno razmisliti, ali biologija vpliva na družbeno življenje ali je družbeno življenje neodvisno od nje. Kot alternativno razlago biološki determiniranosti bi lahko izpostavili dejstvo, da je pri primatih to, kar naj bi bilo biološko pogojeno obnašanje v resnici socialno pogojeno obnašanje, saj imajo primati hierarhične skupnosti, kjer dominirajo samci. Ali pa morda hormoni vplivajo na to, da so primati ustvarili to obliko skupnega bivanja? Estrogeni ali »ženski« hormoni, ki so povezani z menstrualnim ciklusom, plodnostjo in menopavzo, naj bi imeli vpliv na žensko obnašanje, kar je vodilo v razvoj stereotipnih prepričanj, da so ženske v primerjavi z moškimi nestabilne, iracionalne in nezanesljive (Kremer in Trew, 1998, 60). Odnos med biologijo in spolom je kompleksen, ne obstaja en sam vzrok, ki bi lahko razložil razlike v obnašanju med spoloma, še posebej, ker je v obnašanju pri obeh spolih toliko variacij. Veliko žensk je popolnoma stabilnih med menstruacijskim ciklusom, nosečnostjo, menopavzo, veliko moških je manj agresivnih od nekaterih žensk. Kljub temu pa sta socialni kategoriji »moški« in »ženska« zgodovinsko bili opravičeni s sklicevanjem na biološke razlike, zato bi lahko na sodobno različico te razlage, ki za razlike krivi hormone, gledali kot na tradicionalno in neprimerno povečevano glede na njeno resnično veljavo (Kremer in Trew, 1998, 63).

7 SPOLNO SPECIFIČNA SOCIALIZACIJA IN EMOCIJE

Človekov osebni jaz je vgrajen v različne družbene kontekste. Skozi simbolne interakcije, jezikovne izmenjave z drugimi je ustvarjen kot družbeni konstrukt. Natančneje, ustvarjen je v otroštvu, v odnosu z ljudmi, ki zanj skrbijo. Otrokov prvi občutek jaza je ustvarjen skozi interakcijske izkušnje z njegovimi skrbniki (Ashmore in Jussim, 1997, 81). V naši kulturi obstajajo pričakovanja glede obnašanja, le-ta ustvarjajo tudi razlike v obnašanju med

spoloma. Čustvene norme so nam privzgojene že zelo zgodaj, skozi družinsko in vrstniško socializacijo. Starši več govorijo o čustvih s svojimi hčerami kot s svojimi sinovi, s hčerami se trudijo izraziti tudi večji spekter čustev kot s sinovi. To dokazuje študija (Fivush 1989), kjer so starši imeli nalogo, da svojim otrokom povedo zgodbo, pomagali so si lahko s knjigo za otroke, ki ni bila opremljena z besedilom. Rezultati te študije so pokazali, da starši svojim hčeram niso govorili o jezi in gnusu, ampak o žalosti. Sinovom so večkrat prikazali vzroke in posledice čustvenih dogodkov, medtem ko so s hčerami govorili o občutkih. Študijo lahko vzamemo za dokaz, da so dekleta že od zgodnjega otroštva vzgajali z večjim poudarkom na čustvih ter da obstaja razlika v samem pristopu k razlagi dogajanja, pri čemer so dekleta bolj izpostavljena govoru o nemočnih občutjih, fantje pa govoru o občutju moči. Otroška igra v vrstniških skupinah te razlike spodbuja. Deklice in dečki imajo različne stile igranja, deške skupine in dekliške skupine prikazujejo drugačne interakcijske vzorce. Dečki imajo v svoji skupini večjo hierarhijo, njihove igre so zaznamovane s tekmovalnostjo, skupine so tudi večje, medtem ko se deklice igrajo v majhnem, intimnejšem, kooperacijskem ozračju. Otroška igra ima posledico v razvoju emocionalnih veščin, ki se jih deklice in dečki učijo skozi otroštvo (Kremer in Trew 1998, 87). Veliko raziskav (Underwood in drugi 1992) kaže, da so razlike v čustveni izraznosti med spoloma privzgojene s predpisanimi družbenimi pravili, ki določajo, kako, kdaj in katera čustva so lahko izražena pri moških in ženskah v določeni kulturi. Ta pravila so v skladju s spolnimi stereotipi o izražanju čustev, ki jih določena kultura reproducira. V Zahodnih kulturah so za moške in ženske sprejemljiva različna izražanja čustev. Žalost, strah, sram veljajo za »nemožate«, pri moških so negativno označeni, zato se jih v primeru izražanja teh čustev ne tolaži, ne ljubkuje, ženske pa. Na drugi strani je izražanje jeze in agresije pri moških sprejemljivo, pri ženskah pa ne. Agresivni fantje so označeni kot zaželeni, družbeno kompetentni, agresivne deklice pa lahko imajo veliko težav v družbi. Tudi v odrasli dobi agresivne ženske lahko pričakujejo več negativnih odzivov kot agresivni moški, agresija lahko načenja njihove družbene odnose. Izražanje katerih koli čustev, ki bi lahko bili grožnja v odnosu, kot sta ponos in pomanjkanje občutka krivde, je pogosto nesprejemljivo. In obratno, čustva, ki lajšajo odnose, kot so podpora, toplota, vedrina, so predpisana kot primerna za ženske (Fischer 2000, 25–26). Čeprav obstajajo biološke razlike med dečkom in deklico, ki vplivajo na emocionalni razvoj, pa posledični pojav razlik v spolu in izražanju čustev določijo kulturne vrednote in odnosi do spolnih vlog. Kulturne vrednote vplivajo na vzgojitelje, da na biološke razlike reagirajo na določen način. Eden izmed provokativnih argumentov je, da se s socializacijo z namenom ustvarjata dva spola, ki različno izražata čustva, kar služi razločitvi spolnih vlog in omogoča ohranjanje moči in statusnih razlik med

moškimi in ženskami (Fischer 2000, 24). Starši si želijo vzgojiti otroke, ki bodo družbeno sprejemljivi, kar dosežejo s socializacijo v smeri konformističnega sprejemanja družbenih pričakovanj. Značilno je, da starši poudarjajo izražanje strahu pri hčerkah, ne pa pri sinovih, in izražanje jeze pri sinovih, ne pa pri hčerkah. Zakaj je nepoudarjanje jeze pri ženskah strateško pomembno, pri moških pa je pomembno poudarjanje? Ta razlika sovпада z družbeno zaželeno vlogo ženske – skrbnice družine, negovalke odnosov, kjer je jeza v napoto, ter vlogo moškega – hranitelja družine, borca za svojo kariero, kjer je jeza nujna (Fischer 2000, 27–29).

8 PRAVILA ČUSTVOVANJA

Simbolni interakcionizem izziva konvencionalne ideje o tem, da so emocije univerzalni odzivi na zunanje dražljaje. Večinoma priznava fiziološke aspekte emocij in občutkov, ampak ne posveča veliko pozornosti njihovim telesnim izražanjem. Simbolni interakcionisti trdijo, da so emocije družbene, torej se ustvarijo in ohranjajo skozi družbene procese, ne da se jih reducirati na telesni organizem ali posameznika, ki jih doživlja, zato je namesto tega potrebno analitično preučevati družbene norme, saj te krojijo občutke, ki jih ljudje večinoma definirajo kot »naravne«. Iz tovrstne analitične pozicije sta družba in sebstvo dve plati istega kovanca. Interakcionisti preučujejo družbene omejitve in kako se posamezniki znajdejo v njih. Pri študiji emocij raziskujejo, kako posamezniki uporabijo svojo sposobnost, da uskladijo svoja čustva s tem, kar se od njih pričakuje (Fields in drugi 2006, 156). Prepričanja o emocijah, ki v družbi zaradi spodbujanja določenih vzgibov skozi socializacijo delujejo kot navodila, so vključena v definicijo tega, kaj naj bi bilo zrelo, primerno vedenje. Ta navodila delujejo preskriptivno, torej služijo kot opora, kako bi se naj obnašali (na primer: pravi moški reagira z jezo, ko se mu krati pravica do tistega, do česar je upravičen). Delujejo pa tudi proskriptivno, prepovedujejo namreč določeno obnašanje (na primer: pravi moški ne joče). Stephanie Shields (Shields in drugi 2006, 70) je kontrolirano ekspresivnost ali »možate emocije« označila kot stil emocionalnega izražanja, ki subtilno prikrije emocijo, medtem ko se trudi kontrolirati lastne emocije. Čeprav kontrolirana ekspresivnost v določenih situacijah velja za moške in ženske, je bolj povezana z moškimi, saj so moški tisti, ki so zaradi tega bolj pozitivno ocenjeni. Primer kontrolirane ekspresivnosti je »potočiti solzico« v čustveno nabitih trenutkih, namesto »pasti v jok«. Taka oblika kontrolirane ekspresivnosti je v družbi pozitivno sprejeta. Moški, ki v žalostnih trenutkih »potočijo solzico«, so ocenjeni pozitivneje kot tisti, ki

jočejo. »Potočiti solzico« omogoča izražanje šibkejšega čustva ter demonstracijo emocionalne kontrole. V raziskavah ženske izražajo, da se čutijo pod pritiskom omiliti svojo tekmovalnost in izražati pozitivne emocije, kot na primer veselje. Moški pa se bojijo negativnih odzivov, če bi izrazili določene emocije, kot npr. žalost. Bojijo se tudi zavrnitve in da bi jih označili za »nemožate«. Posamezniki se zavedajo teh potencialno negativnih odzivov na spolno nekonformnost, zato delujejo v skladu s stereotipnimi pričakovanji, da se negativnim odzivom izognejo (Shields in drugi 2006, 67–71). Kljub emocionalni socializaciji posamezniki ne izkusijo vedno čustva, ki bi ga v določeni situaciji morali. Situacije, v katerih je težko slediti pravilom čustvovanja, so pogoste. Prav zato je del naše emocionalne socializacije namenjen učenju, kako učinkovito upravljati z emocijami, da dosežemo pričakovanja. Upravljanje z emocijami je kulturno predpisana veščina, ki jo moramo usvojiti, saj je pomembna za interakcijo. Družbena pričakovanja so, da bo emocionalno kompetenten akter sposoben uskladiti svoje emocionalne izkušnje z emocionalno kulturo. Da to doseže, mora uporabiti veščine upravljanja z emocijami. Koncept upravljanja z emocijami je prva uporabila Arlie Hochschild (Peterson 2006, 124) ter ga razložila kot poskus spremembe intenzivnosti ali kvalitete emocije. Upravljanje z emocijami ali emocionalno delo je proces, skozi katerega gre posameznik v prizadevanju sledenja pravil čustvovanja. V vsakdanjem življenju posameznik opravlja emocionalno delo ali upravlja z emocijami, ko želi v sebi vzpostaviti pravo miselno naravnost. Na primer, ko je človek na pogrebu, se pričakuje, da bo izražal žalost, zato se podredi tem pričakovanjem, četudi je iz drugih razlogov tistega dne morda dobre volje. To pomeni, da bo opravil emocionalno delo, da bo v sebi prebudil čustvo žalosti. Če je v tem poskusu uspešen ali ne, ni pomembno, saj že sam poskus definira obnašanje kot emocionalno delo (Peterson 2006, 124).

9 EMOCIJE IN RAZLIKA V OBČUTJU MOČI MED SPOLOMA

Družbena moč je osrednja tema v analizi spola, predvsem v analizah, ki so povezane s spolno neenakostjo. Zato sta moč in status povezana tudi z razumevanjem rabe emocij v vsakdanjem življenju, posebej v sodbah o primernosti, legitimnosti in avtentičnosti emocij (Shields in drugi 2006, 64). V družbenih interakcijah lahko na podlagi izraženih emocij razberemo moč in status posameznikov_{ic}. Izražene emocije namreč dajejo informacije o posameznikovi_ičini poziciji v družbenem sistemu statusnega razvrščanja (npr. jeza komunicira občutek kratenja pravice, medtem ko žalost izraža občutenje nemoči in

resigniranosti). Zato je družbeni pomen emocij ta, da v interakcijah prenašajo sporočila o moči in statusu posameznika_ice (Clark v Shields in drugi 2006, 73). Moj argument je, da moški zaradi drugačne emocionalne socializacije (ki v primerjavi z emocionalno socializacijo žensk bolj poudarja občutek moči) občutijo več moči kot ženske. V raziskavi o razlikah med spoloma glede na mentalne in psihološke motnje (Ruble in drugi 1993) najbolj izstopa razlika v depresiji in tesnobi, pri čemer za tovrstnimi simptomi oboli enkrat več žensk kot moških, te razlike se pokažejo že v adolescenci. Največja razlika je v obolelosti za agorafobijo, tesnobno boleznijo, za katero oboli štirikrat več žensk kot moških. Agorafobija je bolezen, pri kateri oseba ne more biti sama doma, saj jo prevzame panika, panični napadi jo doletijo tudi v primeru vstopanja v javne prostore, kjer je veliko ljudi. Na področju psihopatoloških razlik je še vedno veliko nejasnosti, ne ve se, kako in zakaj prihaja do razlik med spoloma. Pojavilo se je vprašanje, če se razlike v številčnejši obolelosti med ženskami pojavljajo zato, ker ženske lažje priznajo svoje simptome. Domneva se je izkazala za napačno, pojavil se je nov argument: simptomi, ki spremljajo določeno bolezen, naj bi bili drugače označeni pri moških kot pri ženskah. Splošno priznано je, da diagnoza mentalne motnje ne more biti popolnoma objektivna, obstajajo dokazi, da imajo spolni stereotipi vpliv na klinično diagnozo žensk. Kaj so družbeni razlogi za razlike v obolelosti med moškimi in ženskami? Odgovor podaja teorija spolnih vlog; biti ženska pomeni sprejetje določenih družbenih vlog, obvladanje določenih socialnih veščin, opravil, določenega načina delovanja, ki s sabo prinese velik psihološki pritisk. Poleg tega ženska občuti pritiske glede svojega izgleda, ki jih izvajajo zlasti sodobni mediji in modna industrija. Sodobna ženska je skrbna mati in ima obenem uspešno kariero, kar vodi v konflikt med vlogami in k nizki samopodobi, saj se tako na nobenem področju ne more izkazati toliko, kolikor bi se želela, zato jo preganja občutek slabe vesti; sama sebi je pogosto največji kritik. Ženske v Zahodnem svetu se pogosto ženejo do izgorelosti, so izgubljene v zmedi, v kateri so se znašle zaradi pričakovanj, ki na njih prežijo tako v zasebni kot v javni sferi. Raziskave kažejo, da se pri poročenih ženskah pojavi večja stopnja mentalnih bolezni kot pri neporočenih, samske ženske pa imajo nižjo stopnjo mentalnih bolezni. Lahko bi govorili tudi o preobremenjenosti z multiplimi vlogami, ki jih poročene ženske izkusijo oziroma o količini odgovornosti in dela v primerjavi z občutkom nagrajenosti, pohvale, ki naj bi jih občutile ob uspešno opravljenih nalogah. Največji sovražnik ženskih občutkov je občutek nemoči. Moč v družini in dominantno vlogo ima tisti, ki kontrolira sredstva in ne tisti, ki opravi več dela v družini oziroma družinskemu življenju nameni več pozornosti, energije. Teorija naučene nemoči predpostavlja, da je vzrok depresije naučen občutek, da nismo sposobni vplivati na dogodke v življenju, da torej nismo sposobni

upravljati s svojim življenjem. Zato bi depresijo lahko neposredno povezali z ženskami, saj so naučene ženstvenih emocij, niso pa naučene občutka moči (Kremer in Trew 1998, 179–183).

10 SKLEP

Glede na ugotovitve mojega diplomskega dela lahko povzamemo, da socializacija, ki povzroča različno čustvovanje pri moških in ženskah, služi ohranjanju spolnih vlog ter razlik v statusu in moči med moškimi in ženskami. Glavna ugotovitev naloge je, da obstajajo dejanske razlike v čustvovanju med moškimi in ženskami, ki so skladne s stereotipnimi spolnimi vlogami. Emocije, ki jih v večji meri izražajo ženske, so označene kot šibke, emocije nemoči in emocije, ki podpirajo družbeno kohezijo. Moški pa izražajo emocije, ki kažejo njihov status, asertivnost in dominanco. Zato je pomembno kritično ovrednotiti prepričanje, ki izvira že iz zgodovine in še vedno ustvarja stereotipe v Zahodni družbi ter potiska ženske v nezavidljiv položaj; da je tisto, kar je nasprotno emocijam, razum. Po isti analogiji se povezuje razum z moškim ter z javno sfero, emocije pa z žensko in s privatno sfero. Ta prepričanja podpira tudi znanost, ki razlikuje med maskulinimi in femininimi emocijami. Družbena pričakovanja zato še v sodobnem času ustvarjajo pritiske, kako bi naj ženske in moški različno čustvovali (moški bi naj potlačili feminine emocije, ženske pa maskuline). Čustva, kot so žalost, strah, sram veljajo za »nemožate«, za moške sta sprejemljivi čustvi jeza in agresija. Za ženske so ta čustva nesprejemljiva, saj bi lahko predstavljala grožnjo v odnosu. Čustva, ki so primerna za ženske, so tista, ki lajšajo odnose. Posledično razlikam v čustvovanju bi naj moški in ženske bili primerni za opravljanje različnih nalog: moški za delovanje v javni sferi, ženske v zasebni. Različne spolne vloge povzročajo razlike v statusu in moči med moškimi in ženskami, zato je vrednotenje razlik v emocionalnem izražanju med spoloma kot del naravnega reda problematično. Z analizo družbe postane jasno, da so razlike posledice družbenega reda, kjer emocije nosijo sporočilo o statusu in družbeni moči posameznika. Simbolni interakcionisti temu v prid trdijo, da so emocije družbenega izvora, saj so odraz družbenih norm in socializacije, ki je skladna z njimi in s tem zanikajo, da so človeške emocije biološko določene. To trditev potrjujejo tudi obravnavane raziskave v pričujočem besedilu, ki so pokazale, da gre pri vzgoji otrok za spolno specifično emocionalno socializacijo - starši govorijo o emocijah več s hčerkami kot s sinovi, ob tem pa jih spodbujajo tudi v različno dojetje sveta, saj s hčerkami govorijo več o emocijah nemoči, s sinovi pa o emocijah moči. Tudi dejstvo, da smo ljudje sposobni upravljati z emocijami ter jih izražati v

skladu z našo emocionalno kulturo, kaže na to, da le-te niso zgolj odraz človeške biološke konstitucije, ampak predvsem kulture in družbe ter družbenih struktur, pritiskov in pričakovanj.

11 LITERATURA

1. Ashmore, Richard D in Jussim Lee. 1997. *Self and Identity*. New York: Oxford University Press.
2. Brody, Leslie R. 1997. »Gender and Emotion: Beyond Stereotypes.« *Journal of Social Issues* 53: 369–394.
3. Clark, Candace. »Emotions and Micropolitics in Everyday Life: Some Patterns and Paradoxes of Place.« 1990. V *Research Agendas in the Sociology of Emotions*, ur. T.D. Kemper, 305–333. Albany: State University of New York Press.
4. Fabes, R.A. in C.L. Martin. 1991. Gender and age stereotypes of emotionality. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17: 532–540.
5. Fields, Jessica, Martha Copp in Sheryl Kleinman. Symbolic Interactionism, Inequality, and Emotions. 2006. V *Handbook of the Sociology of Emotions*, ur. Jan E. Stets in Jonathan H. Turner, 155–178. New York: Springer-Verlag New York Inc.
6. Fischer, Agneta H. 2000. *Gender and emotion: Social psychological perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Fivush, R. Exploring sex differences in the emotional content of mother-child conversations about the past. 1989. *Sex Roles* 20: 675–691.
8. Kremer, John in Karen Trew. 1998. *Gender & Psychology*. New York: Oxford University Press.
9. Lupton, Deborah. 1998. *The Emotional Self*. London: Sage.
10. Peterson, Gretchen. 2006. Cultural Theory and Emotions. V *Handbook of the Sociology of Emotions*, ur. Jan E. Stets in Jonathan H. Turner, 114–134. New York: Springer-Verlag New York Inc.
11. Scherer, K.R. 1988. *Facets of Emotion*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
12. Scherer, K.R. in H.G. Wallbott. 1994. Evidence for universality and cultural variation of differential emotion response patterning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66: 310–328.